

„Чера беше ваш вилајет.
 „Твојта мајка фурне горе,
 „Твојта сестра леб разнесва,
 „Твојто брате коња ружва.

„Којна ружва да те зема,
 „Да те зема на поседак
 „Твојти татко вино точи“.

Скоро ожењеним, младим људима, пева се:

Кинисал Илван, кинисал,
 Со невестата пред него,
 На милни гости да јоде,
 На милни гости шурје му.
 Невесте, жив'ти браћа ти,

Ја поткрени си ђердано,
 Да не ти толко зунее,
 Зунее дори тапнее.
 Да не те чујат душмани,
 Душмани твојте Асами.

Старијим људима певају:

Јанкула вино пијеше,
 Ем фалба ми се фалеше:
 Имам си синои кралови,

Имам си снаи кралици,
 Имам си ћерки султани,
 Имам си жена пашица.

Код свештеника у кући певају:

Рашетал се владика,
 По полето по морето,
 Благослови с'ти дрвја.
 С'ти дрвја му станаја,

Тополата не му стана.
 Благослови владиката:
 Виш да вишиш, род да немаш.

„Големашу“ певају:

Пофалил се невен Перо,
 Јас сум кадар, кадар, вредан,
 Јас ке ода дур пред царо,
 Ки му ѿ уза царштината,

Ки му ојна на столнина,
 И му ѿ узе царштината,
 И му седна на столнина.

Орачу певају:

Ој ти, Илван, ран ти Илван
 Рано одиш на јорајне.
 По пат одиш песна појиш,

Песна појиш гласовита,
 Гласовита, вековита.

Јов. Хаџи Васиљевић.

КОСТУРНИЦЕ У ВЕЛЕСУ.

Заједно с многим другим појавама и схватањима старог начина живота, у Велесу је почео да се губи и врло занимљив обичај *поновног сахрањивања мртвца*,¹⁾ обичај преношења кости из првог гроба у породичну *коскарницу* (костурницу).

По народном схватању и веровању, кости се сабиру и преносе у породичну коскарницу, да се покаже умрлим прецима да имају захвалних потомака, који се брину за њих и после смрти им, и у нади да ће Бог и онима, што сабиру кости својих предака, дати потомство које ће се на исти начин старати о њиховим посмртним остацима и спасењу душе.

Ипак овај обичај неће бити првобитно наш, што се види и по томе што је ограничен само на јужне крајеве и богатије друштвене слојеве. По мом сазнању, обичај је овај врло раширен по Грчкој, те је несумњиво донет из те земље, као и многе друге тековине. Тако мисле и многи Велешани. Примању, ширењу и одржавању тог обичаја припомогла је у знатној мери и оскудица земљишта за гробље. Тако су на пример велешка саборна црква св. Пантелејмона и гробље на врло кршевитом месту и на маленом простору, те се, стога, један те исти гроб мора више пута употребљавати. Ради примера навешћу само да се род Гајдовци, којих има у Велесу 47 душа, сахрањују само у два гроба.

¹⁾ Срав. Др. Тих. Р. Ђорђевић, Двоструко сахрањивање, Гласник Скоп. Науч. Друштва I, 2. стр. 530.

Не упуштајући се, за сада, у подробна разматрања о постанку и пореклу, те о правом значењу, овога обичаја, описаћу само у чему се састоји и како се врши. Желети би било да се утврди географско распрострање овог обичаја у нашим крајевима; а томе би могли допринети читаоци кратким саопштењима уредништву Гласника или управи Музеја у Скопљу.

*

Главнији, јачи и богатији, православни родови, без обзира на народност, правили су коскарнице. Нове се коскарнице, у Велесу, више не праве, али они што их имају од пре прибирају и сада у њих кости својих покојника. Костурница има у оба гробља у Велесу, и код цркве св. Пантелејмона и код цркве св. Спаса, а има их и по селима у околини Велеса (Војинца, Крајници, Стари Град, Башино Село, Богомила и др.). Овај се обичај губи утицајем грађанских и црквених власти. Кад су, после ослобођења, проширени закони Краљевине Србије и на ове крајеве, самим тим било је забрањено и прекопавање гробова, сем у предвиђеним случајевима и по одобрењу власти. И поред те забране, јер је немогућа потпуна контрола, обичај се још одржава, те је вршен и прошле године.

Раније, кад би умро когод из рода који има коскарницу или ће је правити, мртваца најпре сахране у привремени обичан гроб. Мртвац би остајао у том гробу, најмање три године, а могао је и више. Пошто прође тај рок, и од тела остану само кости, родбина отвара гроб. Отварање гроба вршило се је у присуству свештеника. Гробари би отворили гроб, а жене би сабрале кости, и опрале чистом водом. Ако се откопава мушкарац, онда му на лубању ставе *кайу* (раније фес а сада качкет), па се све кости увију у бело платно. Ако је покојник женско, лубања се веже *шамиијом*. То се ради све одмах при раскопавању гроба. Те кости ставиле би се тада у једно сасвим обично четвртасто сандуче, толико велико да у њега могу стати све те кости. На поклопац од сандука ставио би се само мален дрвени крст.

Раније се је раскопавање гробова вршило само уз Велики Пост, а у новије време и на неколико дана пре Духова, јер је обичај да кости престоје у цркви четрдесет дана. У Велесу однели би те сандучиће с костима из гробља код св. Пантелејмона у цркву на горњи спрат, „у женску цркву“. Тамо би остали ти ковчези отворени потребно време. Недељом и празником, кад је црква отворена, код кости би се палило кандило. Раније је клисарама и сиротим женама што послужују по цркви родбина плаћала, те су они палили кандило сваког дана.

Деца ипак нису давала мира тим костима. Нашли би се који би се попели на „чардак“, те у лубање стављали упањене свеће, и тако се забављали.

После четрдесет дана, а обично то буде на Духове, сандуче с костима преноси се из цркве у породичну коскарницу. Од куће се донесе спремљен *блудец*.¹⁾ У цркви се образује пратња, свештеник одржи помен, без еванђеља, па се сандуче с костима носи на гробље, као да је и обична пратња: напред иду крст, рипиде и чираци, а уз пут се пева „Свјати Боже“. Пошто на гробљу свештеник чита молитву и прелије кости вином, сандуче се стави у костурницу, а пратња се враћа у црквено двориште, и ту је учесницима пратње даван блудец те понуде у јелу („благо“, симит или погаче) и пићу (вино и ракија). Ко узме штогод вели „за Бог да прости“.

Коскарница је у породичној парцели, у земљи, дубока као обична гробница, али је нешто ужа и краћа, и озидана је са страна. Сандучић с костима се стави на земљу, а онда се коскарница прекрије великом каменом плочом. Богатији су подизали на тој плочи надгробни споменик од мермерних плоча. Поставе се с четири стране вертикалне плоче, споља украшене геометријским орнаментима и прекрију одозго једном плочом, на којој је обично натпис с

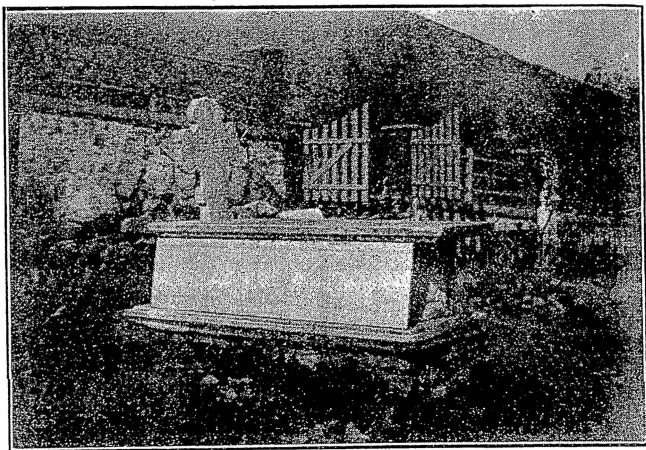
¹⁾ Блудец је кољиво или панаија што се спреми за помен или парастос, уопште ради мртвих.

именом првога мушкарца, чије су кости стављене у ту коскарницу. У ту плочу је усађен мермерни крст. Неки пут је натпис на крсту. Кад се друге или треће кости стављају у коскарницу, тај се надгробни споменик мора раставити, и после се понова састави. До коскарнице су 1—3 обичне породичне гробнице, у које ће се сахрањивати мртваци из тога рода да у њима иструну.

Описани споменици беху једина врста надгробних споменика пре ослобођења. Такви су споменици подизани и над коскарницама као и над обичним гробницама.

Занимљив је споменик Атанаса Амзова, који се по спољашности не разликује од споменика на приложеним сликама, а налази се у истом делу гробља. Његове су кости смештене у самој шупљини споменика, који је оштећен те се кроз пукотине виде унутра кости и лубања с фесом. Нисам могао сазнати шта је под спомеником: коскарница или обична гробница и чија, јер од Амзових у Велесу више нема никога. Из натписа се види да су ту 1905 г. пренете кости Атанаса Орданова Амзова, који је умро у Солуну 1902., као ђак седмога разреда бугарске гимназије; његове су, дакле, кости пренете из Солуна, чим су прошле три године од смрти му.

На приложеној сл. бр. 1. је коскарница Зографских, у којој је први сахрањен Андреја Зографски, познати архитекта и живописац многих цркава и других грађевина по Босни, Србији и Бугарској.

Слика 1.

Слика 2. представља коскарницу Дерменџјеваца, чији је један зид оштећен, те се кроз отворену рупу види унутрашњост. Унутра се види и једно но-вије сандуче. На споменику је одозго овај натпис:

Тѣкѣ почнеа тѣло то на кляжнопоуникшиа рѣкѣ Божіѣ Иканѣ Н. Дерменџиѣкѣ роденѣ на 1806 г. а 8 мѣсѣ на 1889 година 1. III Дѣкемвриѣ. Вѣлѣтѣ. Вѣчна мѣ пѣмѣтѣ! Богѣ да го прѣшти.

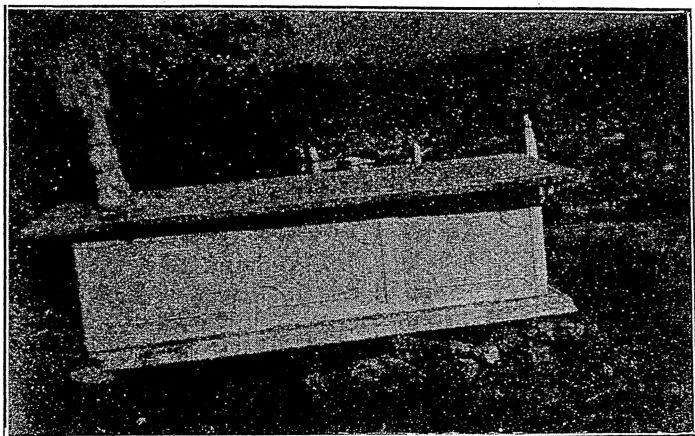
Кад се у коскарници накупи доста кости, онда скупе у један сандук кости од више лица.

Многи су надгробни споменици над обичним гробовима и коскарницама, растурени; то је урађено са гробницама родова који су изумрли или се иселили а плоче су употребљене за патосање цркава и калдрмисање црквених порта, те се данас гази по натписима.

На место овога обичаја, преношења кости у коскарнице односно поновног сахрањивања, шири се други, такође врло стар обичај, а то је *обичај да се по више лица истог рода сахране, једно за другим, у истом гробу.*

И у овом случају, гроб се не отвара пре него што прођу три године. Ако ће ког мртваца да сахране у гроб његовог родитеља али рођака, који је

гробу. На лубању се стави, као и код првог обичаја, капа односно шамија. Чим новог мртваца донесу у цркву, тако спремљена лубања стави се у садукн умро пре три или више година, онда се саберу све кости што се нађу у том

Слика 2.

до мртвачке главе, да се заједно с њим опоје. Родбина запали свећу и над мртвачком главом и над овом лобањом. Кад се мртвац донесе на гробље, онда узму и остале кости, завију у бело платно, пошто и њих свештеник прелије вином, ставе их у сандук, крај мртваца и тако се све закопа.

Миленко С. Филиповић.